

A GYAKORLÓ-FŐGIMNÁZIUMRÓL.*

Igen tisztelt Pædagogiai Társaság!

Tizenkét évvel ezelőtt tartottam a Pædagogiai Társaság színe előtt egy előadást a gyakorló-főgimnáziumról. Legyen szabad röviden megmondanom, hogy mi indított akkor és hogy mi indít most arra, hogy Önök elé lépjek oly intézmény tárgyalásával, mely akkor több mint negyedszázados, ma közel 40 éves mult után hazánkban is és — miként angol, francia, német és olasz tanukra, könyvekre és folyóiratokra támaszkodva mondhatom — külföldön is eléggé ismeretes, melynek multja igazán nyitott könyv, nemcsak mert értesítőtkben, folyóiratokban, könyvekben folytonosan számot adott az egész érdeklődő közönségnek, de mindenekelőtt saját magának a maga törekvéseiről és munkájáról, hanem különösen azért is, mert ez az intézet mindig szívesen látott minden vendéget, minden szemlélőt és minden, a szemlélet, a tapasztalat alapján ítélkező bírálót és a szó konkrét értelmében is mindig «nyitott ajtó» mellett tanított. Oda 40 éven át mindig bármikor bárki beléphetett és beléphet ma is, aki az intézet működése iránt érdeklődvén, meg akar vele ismerkedni.

Ha ilyen nyitott könyv az iskola története, ha a tanügy minden munkása részére ez az intézet oly könnyen hozzáférhető, minek tehát a közoktatásügy embereinek ily tudós gyülekezetét foglalkoztatni vele? E kérdés jogosult és ezért kértem mindenekelőtt arra engedelmet, hogy megjelöljem közvetlen indító okát annak, hogy miért szólaltam fel 12 év előtt és miért szólalok fel ma újból a gyakorló-főgimnázium ügyében.

Tizenkét évvel ezelőtt egy, ma úgy látom, jóhiszemű, bizonyos tekintetben elvi alapon nyugvó támadás érte a gyakorlóiskolát, melyben én voltam akkor a közoktatásügyi miniszter részéről a beteg Kármán Mórnak, az iskola tervezőjének és szervezőjének teendőivel

* Előadta a szerző a Magyar Pædagogiai Társaság 1911 október havában tartott ülésén.

ideiglenesen megbízott» tanár. A támadás intézőjének, ezt ma készséggel megengedem, nem volt az az ártalmas intenciója, melyet akkor neki tulajdonítottam, de az a körülmény, hogy miként kiűnt, a támadó cikk közzétételére az intézet hivatalos gyámoltóinak egyike biztatta a szerzőt, érthetővé és menthetővé teheti a távolabb állók előtt is a gyakorlóiskola sorsát, azaz fennmaradását szívükön viselő emberek érzékenységét. Engem akkor, még mielőtt a támadás a Magyar Pædagogióban megjelent, csak hiteles, hírére számottevő részről felszólítottak a támadás irodalmi visszaverésére. Jó ideig nem akartam erre vállalkozni, és csak iskolánk egy régi, igaz és hű barátjának szavára szántam rá magamat. Ez a barát nem volt azok közül való, kikről a zsoldárköltő mondhatta: «Uram, segíts engem támogatóimmal szemben, ellenségeimmel majd magam fogok szembeszállani.» S iskolánknak e hűségese jó embere egyenesen kötelességemnek mondta az illető támadás ellen való fellépést és sikerült neki engem is meggyőzni arról, hogy az csakugyan a kötelességem. Én e kötelességemet aztán teljesítettem is oly eréllyel és szenvedélyességgel, melyet ma, de már régóta is, miként ezt már ebben a Társaságban is kijelentettem, nagyon sajnálok. Ama polemikus, megengedem, szubjektív elemekkel színezett írásom kiegészítésül és némileg enyhítésül — de még mindig ama támadás ellen való védekezés célzatával — tartottam akkor itt 1899 november havában előadásomat a gyakorlóiskoláról. Összegezve az eddigieket, azt kell tehát mondanom, hogy tizenkét évvel ezelőtt való felszólalásom indító oka egy jelentős helyről jött irodalmi támadás volt.

Egészen más természetű az a tény vagy helyesebben tényorozat, mely engem ma itt felszólalásra bir.

E tény vagy tényorozat röviden jellemezve a következő. Míg amaz irodalmi támadás a gyakorlóiskola ellen, melyről előbb szóltam, kiemelte, — sőt meglehet — egyben-másban nagyon is élesen színezte ennek a sajátos jellegű és sajátos múltú intézménynek e specifikus, e különleges voltát és épen e specifikus, a többi középiskolától eltérő voltában látta egyik legfőbb hiányát a tanárképzés szempontjából, addig újabban igen számottevő oldalról kétségbevonják a gyakorló-gimnáziumnak e specifikus voltát, illetőleg nemcsak kétségbevonják vagy tagadják, hanem egyenesen mindent elkövetnek arra, hogy e tagadásukkal igazuk is legyen és a gyakorlóiskolát tőlük telhetőleg megfosszák specifikus jellegétől és ennek létfeltételeitől. Igaz, hogy ezt a törekvésüket egyelőre csak külsőségekben tudják érvényesíteni, az iskola belsejét, szellemét, legfontosabb belső intézményeit érinteni nem bírják, de tudjuk, hogy minden téren vannak külsőségek, melyeknek módosítása előbb-utóbb a belsőt is megváltoztatja, vannak

formák és keretek, melyeknek tágítása vagy szűkítése a legnagyobb befolyással van az azokat betöltő tartalomra is.

Ez a törekvés, melyet a leghathatósabb, azaz leghatalmasabb tényezők mutatnak és áldásosabb munkához méltó következetességgel folytatnak, röviden úgy formulázható, hogy napról-napra nyilvánvalóbb bizonyos illetékes köröknek az a szándéka, hogy a gyakorló-gimnáziumot, a mai magyar közoktatásügynek, Beöthy Zsolt ismert szavai szerint, legeredetibb alkotását ebből az eredetiségéből, illetőleg sajátosságából kivetkőztessék és minden tekintetben a többi magyarországi középiskolákkal egy nivóra helyezték és egyféle keretekbe szorítsák.

Ez a nivellálás, a magyar közművelődésnek egy specifikus energiával ellátott szervét sajátos hivatásától megfosztani akaró eljárás készlet engem arra, hogy ma itt felszólaljak.

Mondanom sem kell, hogy ez a lassan őrlő eljárás a maga céltudatosságával és következetességével, a nagyobb hatalomról nem is szólva, sokkal veszedelmesebb a gyakorlóiskolákra nézve, mint amaz egyszери, bár erős és éles irodalmi támadás volt. Még pedig annál veszedelmesebb, mivel vele szemben az irodalmi védekezés csak igen gyenge művelet. Más azonban nincs rendelkezésemre és mivel most még fokozottabb mértékben, mint 12 évvel, érzem a szembeszállás, a védekezés kötelességét, azért fordultam e tudós társasághoz, mely nemzeti közoktatásügyünknek minden egyetemesebb érdekű kérdésének megvitatására készséggel alkalmat nyújt.

Nem lehet feladatomban itt most a gyakorlóiskola multjáról beszélnem és vele szemben a jelent bemutatni. Ama régibb folyamában — mondjuk 1897-ig, huszonöt éves jubileumáig — általánosan ismeretes, újabb részében pedig — az évi értesítők dokumentumairól nem is szólva — magam is kétszer ismerttettem, elsősorban a már említett, 12 évvel ezelőtt e helyen tartott előadásomban¹ és a Langlois — illetőleg a francia közoktatásügyi minisztérium — részére készült relációmban.²

Az intézet jelen állapotát sem kell tüzetesen ábrázolnom, legálább azon vonásaiban nem, melyek a multhoz képest nem mutatnak változást. Csak a legfőbb eltéréseket, melyeket a jelen a régibb multhoz, nevezetesen ahhoz a képhez viszonyítva felmutat, melyet 1899-ben e helyen rajzoltam, akarom vázolni.

Ezek az eltérések a főbb mozzanatokban a következők:

A régi négy osztály (egyik évben incipiensekkel I., III. V. és VII

¹ Megjelent a Magyar Pädagogia 1899. évfolyamában (p. 577. skk.)

² Langlois «La préparation professionnelle à l'enseignement secondaire.» Paris, 1902. Appendice. Hongrie.

osztály, a másik évben abiturientekkel II., IV., VI. és VIII. osztály helyett van most hét és lesz nemsokára nyolc osztály. Az ilyen teljes gimnáziummá való fejlődés útját, melyet sokan már régen javasoltak, — én is megemlékeztem már róla 1899. évi előadásomban — csak pár évvel ezelőtt kezdte meg iskolánk Apponyi miniszter rendelkezésére. Ezt a fejlődést akkor — a tett nyilatkozatok értelmében — nem a nivellálás nevében indították meg, hanem épen bizonyos kiválóság, csakhogy egy másfajta kiválóság érdekében, mint amilyenre a gyakorlóiskola kezdeteitől fogva jogot tartott. Apponyi miniszter akkor ugyanis, mikor az intézetnek ilyenmű fejlesztéséről vagy kiterjesztéséről beszélt, vallomása szerint egy mintaiskolára gondolt, sőt egy időben némileg ígérettel is kötelezte magát arra, hogy esetleg új helyen — nagyobb szabású épületben — terem majd méltó keretet a leendő «mintagimnázium»-nak.

Csodálatos mégis a névnek, különösen egy népszerű, hogy úgy mondjam, fülbemászó névnek hatalma az emberek gondolkodása felett. E név «mintagimnázium» sohasem volt iskolánk hivatalos neve; keletkezéséről ma már legendák és anekdoták keringenek. Kármán Mórtól hallottuk régebben, hogy e nevet az iskola ellenségei adták neki, egy elmés fővárosi tanár pedig egyszer azt mondta róla, hogy azért hívják úgy, mert az csak olyan «mint a gimnázium», (de nem valóságos gimnázium). S míg az iskola hivatalos neve «tanárképző-intézeti gyakorló-főgimnázium» vagy amint az intézet munkásai röviden nevezték, «gyakorlógimnázium» vagy «gyakorlóiskola» — Kármán maga rendszeresen az utóbbi névvel él — egyáltalában nem tudott népszerűvé lenni, sőt a laikusok, szülők és tanulók körében majdnem idegen maradt, addig a rövidebb, kevésbé nehézkes alkotás és mindenekelőtt, különösen a laikusnak többet mondó «mintagimnázium» általánosan elterjedt és hamis képzeteket, hamis ideákat és hamis ideálokat támasztott az iskolától, azaz az iskolaügytől távolabb állók elméjében, Apponyi gróf pedig — annyi bizonyos — sok jelességgel mellett is valamennyi közoktatásügyi miniszterünk közül legtávolabb állott az iskolától, nemcsak a mienket gondolom, hanem általában minden iskolától és annak konkrét sajátosságaiban való megértésétől. Hogy miért nem akart és nem akarhatott a gyakorlógimnázium soha «mintagimnázium» lenni, hanem miben áll az ő minden mintáskodásnál nagyobb és nehezebb hivatása, azt elmondom minden évben jelöltjeinknek és röviden jeleztem többször idézett 1899-es előadá-

* Valószínűnek tartom, hogy a mintagimnázium név egyszerű áttétel volt a népiskola területéről, ahol a nálunk is jól ismert Muster-schule szolgálta a tanítóképzést.

somban is, úgy hogy most nem kell Önöket a fejtegetésével fárasztanom.

Az iskolának nyolcosztályúvá való kibővítésével velejárnak természetesen különféle más jelentős körülmények. Mindenekelőtt szűk és sok tekintetben alkalmatlanná lett a régi, az eredeti osztályrendszernek megfelelőleg készült épület, mely alkalmatlanságon építészeti toldozással-foldozással bajosan tudnak segíteni. Továbbá felszaporodott a tanítványok száma, ami az egész tanári testület, de különösen az igazgató részére az adminisztratív munkának jelentékeny szaporodását jelenti.

Gyarapodott továbbá természetesen a tanárok száma is, ami megnehezíti a szükséges egység teremtését, illetőleg fenntartását a tanítás és fegyelmezés dolgában.

Az osztályok és tanárok számbeli szaporodásának természetes következményeül várható lett volna az ú. n. rendes tagok, azaz ösztöndíjas gyakorlótanárok számának szaporítása a kormány részéről. Ez azonban nem következett be.*

Feltűnően rosszabbodott az osztályok és tanárok szaporodása folytán a jelöltek szellemi helyzete a tanárképzés szempontjából. A jelöltek most sokkal nagyobb mértékben oszlanak meg az egyes tanárok és egyes osztályok között, mint annakelőtte. Kevésbé bensőennél fogva az együttélésük egymás között és a vezetőtanárokkal, amit talán csak azok a szakok nem éreznek meg, melyek az osztályok gyarapodása mellett is, legalább egyelőre, az egész gimnáziumra nézve egy kézben maradtak. Nagy hiány továbbá az is, hogy a jelöltek most kevésbé tudják áttekinteni az egész iskola munkáját és ha a régebbi gyakorlóiskola bizonyos értelemben csonka-gimnázium volt is, mint ilyen mégis — kisebb méreteinél fogva — egy éven belül áttekinthető volt tanuló-közönségében, tanításrendjében és egész belső életében. Ez most a nagyobb dimenziók mellett alig lehetséges, és ezzel a hiánnyal nem vetekedhetik értékben az a kis előny, mely most megvan, hogy t. i. a jelöltek egy és ugyanazon évben láthatják az incipiensek bevezetését és az abiturienek elbocsátását, illetőleg minden osztály tanításából töredékeket.

Az osztályok és tanárok szaporodásának egy további folyamánya

* Örömmel jelenthetem, hogy előadásomnak ez a pontja néhány hónap óta elavult, illetőleg helytelenné vált. Ez iskolaév eleje óta ugyanis a vallás- és közoktatásügyi miniszter a régi kilenc ösztöndíjas helyen kívül még hat segélydíjas helyet is kreált, mely ugyancsak 1000 koronás díjjal van dotálva. Miniszterünk ez intézkedéseért hálás lehet nemcsak a gyakorlóiskola, hanem az egész magyar közművelődés is.

persze az is, hogy a gimnázium órarendje nem lehet többé oly racionális és a tanítás szempontjából oly célszerű, mint régebben. A maí órarend természete még a tanárképzés céljaira is hátrányos, amennyiben újabban már a jelöltekkel tartandó teoretikumok részére nem akadt két, minden osztályban szabad óra,* sőt előfordul már az is, hogy a próbatanítás órája sem szabad az egész gimnáziumban, úgy, hogy egyes szakok képviselői jóformán ki vannak zárva a próbatanítások hallgatásából, ami ezeknek elvi hivatásával és a gyakorlógimnázium egyik legfontosabb feladatával egyenesen ellenkezik.

Mindez, amit az előbbieken kifejtettem, lassan-lassan letördelel egy-egy sarokkővet abból az épülethől, melyet sok előrelátással és végiggondolt elvszerűséggel megalkottak a gyakorlógimnázium első szervezői és amelyet még csorbítatlan épességben vettek át a 25 éves jubileum után az akkor bekövetkezett szomorú személyes jellegű események — Kármán Mór megbetegedése és Volf György halála — folytán a gyakorlóiskola mostani vezetői.

Mondanom sem kell, hogy a gyakorlóiskolán működő tanári testületet egészben véve legkevesebbé lehet okolni a vázolt változásokkal és kedvezőtlen következményeikkel. Ennek nagy része ismételten szabdkozott tőle telhetőleg a régi keretek megbolygatása ellen, sőt midőn már a «fejlesztés» megindult volt, lépéseket tett az iránt, hogy ezt megakassza. De erre vonatkozó törekvései nem sikerültek. Nemcsak, hogy a megakasztásnak vagy épenséggel a régi mederbe való szorításnak a tanártestület nagy része előtt üdvösnek látszó folyamat nem sikerült előidézni, hanem épenséggel minden történt és történik folytonosan a kormány részéről a gyakorlóiskola különállásának megszüntetésére, a gyakorlóiskolának és többi iskolának nivellálására. Mi ott belül, a gyakorlóiskola falain belül végezzük ugyan a tanárképzésnek és a gimnaziális pædagogia továbbépítésének munkáját tőlünk telhető buzgalommal a régi, elődeinktől átvett keretekben, de az iskolán kívül, a kormányhatóságok részéről szintén tőlük telhető és igazán jobb ügyhöz méltó buzgalommal elkövetnek mindent, hogy iskolánkat, testületünket külső viszonyaiban és vonatkozásaiban a többi középiskolákkal egy sorba szorítsák vissza.

Ez a nivellálásra való törekvés mindabban nyilvánul, amit a kormány iskolával szemben tehet, mindenekelett a tanárok fizetésében, rangosztályozásában, kinevezése módjában. Míg a gyakorlófőgimnázium tanárai egytől-egyig még nem régen az igazgatókkaE

* Ezen legújabbán úgy segített a teoretikumok vezetője, hogy ezeknek legfontosabb részét vasárnap délelőttre, illetőleg egy esti órára tette át.

voltak egy sorban — a legrégebb, még kedvezőbb viszonyokról nem is szólva — addig újabban mindenféle mesterkedéssel, melyben a jogos eljárásnak is csak a látszata van meg, de semmiesetre sincs benne méltányosság és kultúrpolitikai bölcsesség, azt érték el, hogy míg középiskolai igazgató nincs a VII. rangosztályon alul és jelentékeny részök a VI. osztályban van, addig a gyakorlóiskolának — főigazgatói rangban levő igazgatóját nem számítva, ki azonban szintén aránylag rosszabb helyzetben van, mint a többi középiskolák egynemelyik igazgatója, aki főigazgatói fizetése mellett még quinquenniumait is megtartotta — egyetlen egy tanára sincs a VI. rangosztályban,* némely tanára pedig a VIII.-ban, sőt egyik-másik még a IX.-ben is van. S míg azelőtt a gyakorlóiskola tanári testületébe való iktatás külön miniszteri kinevezés útján történt, sőt más középiskolából jött tanár még külön esküt is tett, addig ez most a legújabb esetekben egyszerű áthelyezés útján történt. Ennek az eljárásnak — a benne egyébként rejlő helytelenségről nem szólva — közvetlenül kedvezőtlen következményei vannak annyiban, hogy a gyakorlógymnasiumi tanári testületbe való jutás valamivel idősebb tanárnak ma már rangosztály és javadalmazás dolgában nem avancement és ennek folytán az érdemesebbek vonakodnak a gyakorló iskolai tanársággal velejáró új munkakört elvállalni és így iskolánk régibb helyek megüresedésekor vagy új állás létesítése alkalmával nagyobbára csak a derekabb fiatal kartársak közül toborozhat magának új munkatársakat, ami néha igen kitűnő akvizíciót hozhat, de néha balul is sikerülhet.

* Nem hagyhatom említetlenül azt a tényt, hogy legújabban a gyakorlóiskolának három érdemes tanára igazgatói címet kapott, miután igazgatójának természetesen már régebben van főigazgatói címe és jellege. Iskolánknak több igaz jóakarójától hallottam azt az első pillanatra meglepő véleményt, hogy az igazgatói címnek ez az adományozása is, melyben persze más iskolák tanárai is részesülnek (az említett három gyakorlóiskolai tanárral egyidejűleg megkapta egy vidéki gimnázium tanára is), iskolánk degradálását jelenti. Azzal okolták meg véleményüket, hogy a tanári közvélemény előtt a gyakorlóiskolai tanárság eo ipso egyenlőrangú volt a középiskolai igazgatósággal és most kitűnt, hogy nem az, illetőleg, most úgy látszik, mintha középiskolai igazgatói cím elérése a gyakorlóiskolai tanár számára is emelkedést jelentene és aki a gyakorlóiskolai tanárok közül nem érte el, az, még ha a VII. rangosztályban van is, rangban kevesebb volna a rendes középiskolaigazgatónál. Őszintén szólva, nem egészen helyeselhetem ezt az okoskodást és különösen ha az igazgatói cím elérése, mint remélhető, alapul fog szolgálni a VI. rangosztályba való juthatáshoz, örvendetes jelenséget kell látnom ezekben az igazgatói címekben, nem pedig az iskola lefokozásának egy mozzanatát.

Ezekben bátorkodtam a gyakorló-főgimnázium mai állapotáról, amennyiben a régebbitől különbözik, képet adni. De nem elégedtem meg e vázlat rajzolásával, hanem szeretnék néhány szót arról is mondani, hogy e hiányokat, e bajokat miképen lehetne megszüntetni, minek kellene történnie, hogy alapul véve immár az újabb, tágult kereteket, a nyolcosztályú gimnázium keretét, az iskola mégis megmaradhasson sajátlagos feladatai teljesítésében a kellő magaslaton.

Erre vonatkozó kívánságaimat pontokba foglalva, itt-ott némi megokolással is kísérve, a következőkben óhajtom előadni.

1. Minden nivelláló, a gyakorló-főgimnáziumot multjához képest lejjebb szorító, a többi gimnáziumok sorába iktató törekvést abba kellene hagyni. A kultúra terén általában rendszeren minden differenciálódás, minden kiválás, külön céloknak és külön eszközöknek a kiválása, örvendetes jelenség. Már megtörtént differenciálódásnak, már végbement szelekciónak erőszakos megakasztása vagy visszafejlesztése pedig ritkán jár hátrányos következmények, bizonyos mérvű kultúrális elszegényedés vagy hanyatlás nélkül.

2. Ahelyett, hogy a gyakorlógimnáziumot lenyomják a többi középiskolák közé, inkább kellene ezek közül egyet-kettőt, legalább egy fővárosi reáliskolát és egyelőre egy kolozsvári gimnáziumot, későbbben még olyan városokban, ahol egyetem és pædagogiai tanszék lesz, egy-egy középiskolát gyakorlóiskolává szervezni.

3. Módot kell adni a gyakorlógimnáziumnak arra, hogy a nyolc osztályúvá váló kiegészítése folytán felszaporodott gyermeknevelési és adminisztratív teendői mellett is csökkentetlen energiával élhessen másik két hivatásának, a tanárképzésnek és a gimnázialis pædagogia fejlesztésének. Ebből a szempontból mindenekelőtt szükséges a direktor tehermentesítése. Ez akár úgy történhetnék, hogy a direktorral osztoznának az adminisztratív teendőkben két-három osztályból össze-teendő osztálycsoportok fölé helyezendő subrektorok, akár pedig úgy, hogy vagy az adminisztratív, gazdasági, házfelügyelői stb. teendőkkal megbízott iskolagondnokot tennének melléje vagy pedig másfelől egy az egységes pædagogiai vezetésről gondoskodó pædagogarchát. A subrektorokkal, illetőleg osztálycsoportokkal való operálás esetén kívánatos volna az egy iskolakaszárnyából álló épület helyett egy több pavillonra oszló építkezés.*

* Érdekesnek találom megjegyezni, hogy szűkebb értelemben vett kollégáim, azaz a gyakorló-főgimnázium tanárai közül kettő, aki különben fent előadott fejtegetéseimmel meg volt elégedve, csak azt az igazgató tehermentesítésére vonatkozó pontot nem tudta helyeselni, sőt mind a kettő — különösen az egyik mindjárt ott a helyszínén, a Pædagogiai Tár-

4. Az ú. n. rendes tagok, azaz ösztöndíjas tanárjelöltek száma, mely most is akkora, mint amilyen régebben volt, szaporítandó.*

5. Az intézet a gimnázialis pædagogia továbbépítésére vonatkozó feladataiban jobban támogatandó, azaz pædagogiai laboratoriumi jellege fejlesztendő. Még az eddiginél is több szabad mozgás biztosítandó számára a tanítás tervét és eljárását illetőleg. Csak a végcélokra, különösen az érettségi vizsgálat céljára nézve legyen egy sorban a többi gimnáziummal, egyebekben azonban szüksége van nagy szabadságra és mozgékonyásra.

saságban, a szokásos «szónoküdvözlés» alkalmából — meglehetősen türelmetlenül nyilatkozott előadásomnak e részlete ellen. Azt vetették szememre, hogy túlbecsülöm az igazgatói adminisztratív teendők nagyságát és hogy ezeket nagyon könnyen el lehet végezni és amellet mégis sok időt és munkát az iskola belső, szellemi életének szentelni. Mind a két említett kollégám gyakorlati tapasztalat által kiváló és a maga hatáskörén belül felmerülő adminisztratív teendők, különösen az ezekkel kapcsolatos írásbeli munkák dolgában mintaszerűen pontos tanár, kinek ítélete mindig jelentőséges előttem, és azért véleményük, mondhatom, meglehetősen gondolkodóba ejtett. De újabb tapasztalat megerősített engem a magam véleményében. A gyakorló-főgimnázium igazgatójának ugyanis most már annyira felszaporodott az adminisztratív teendője, hogy az idén kénytelen volt minden tanításról lemondani. Míg régebben a gyakorlóiskola igazgatója két osztályban is, 6—8 órát is, későbbben aztán legalább egy osztályban 3—4 órát tanított, addig most, csakhogy azt a rengeteg adminisztratív statisztika-készítési, gazdasági stb. munkát idejében elvégezhesse, egyáltalában nem taníthat, ami részéről mindenestre nagy személyes áldozat, hiszen ismételten magam is hallottam tőle, hogy a tanítás neki valóságos üdülés egyéb — igazgatói — teendőjéhez képest. S ezt minden tanár szívesen elhiszi neki, hiszen a tanítás az egyetlen gyönyörű, lélekemelő eleme a mi hivatásunknak — a többi: adminisztráció, osztályozás, bizonyítványadás stb. csak szalmája vagy épenséggel polyvája a nemes búzának — de az aztán bizonyára a leggyönyörűbb, legüdítőbb dolgok egyike a földön. Ha engem a sors valaha azzal sujtana, hogy kénytelen volnék valamely iskolaigazgatói állást elfoglalni, én csak azzal a feltétellel fogadnám el, hogy épúgy és ép annyit tanítanék, mint előbb, egyszerű tanári sorban. Én ugyanis igazi igazgatást, ami mindenekelőtt az iskola szellemi életének, a tanításnak irányítása és egységesítése kell hogy legyen, el sem tudok képzelni, ha az igazgató nem maga tanít, nem maga áll bent egész egyéniségével az iskolai tanítás, azaz a nevelés munkájában. Nincs eszerint tisztelt kollégáim véleménye ellenére semmi okom a fent a gyakorlóiskola igazgatójának tehermentesítésére vonatkozólag előadottaknak visszavonására vagy gyengítésére.

* Ez, miként már fent az 597. lapon a jegyzetben említettem, az idén meg is történt.

6. Gondoskodni kellene a laboratóriumi munkálatok, illetőleg a pædagogiai eredmények nagyobb mérvű irodalmi ismertetéséről, illetőleg az ehhez szükséges eszközök előteremtéséről.

7. El kellene látni az intézetet gazdag könyv- és szertárakkal.

8. Mindennek elérésére kívánatos volna — a tanárképző intézettel és ennek vezetőivel ma is fennálló nagyértékű kapcsolatoknak teljes épségben tartása, esetleg még erősítése mellett is — bizonyos kapcsolat teremtése a gyakorlóiskola és az egyetem, illetőleg az egyetem pædagogiai katedrája között. Így például a teoretikumok vagy a bíráló konferenciák vezetését átvehetné talán az egyetem pædagogusa.

9. Az intézetnek az egyetemhez való tartozásának erősítése, illetőleg egyetemi segédintézeti jellegének fejlesztése, amelyre nézve az egyetemi klinikákhoz vagy egyetemi obszervatóriumokhoz hasonlítana, abban is jusson kifejezésre, hogy adminisztrációja, miként régebben, úgy most is a minisztérium egyetemi ügyosztályának körébe tartozzék, ne pedig a középiskolai ügyosztályába.

10. A tanárok elsősorban ne gyakorló középiskolai tanároknak tekintessenek, hanem a pædagogiai kutatómunka részeseinek, a pædagogiai elmélet számára empirikus anyagot szolgáltató kutatás munkatársainak.

Ebben a tíz pontban bátorkodtam azokat az intézkedéseket jelezni, melyektől véleményem szerint a gyakorlóiskola jelen bajainak orvoslása várható. Ezeket tartom a legfontosabbaknak és legsürgősebbeknek. A részletekben persze még több aprólékos kívánság is felhozható, de ezekkel most nem foglalkozhatom, mikor egy a gyakorlóiskolára és vele együtt az egész közoktatásügyre ártalmas irányzat jellemzése és ez irányzat ártalmainak megakasztására vagy épen séggel elhárítására vonatkozó javaslatok előterjesztése volt a célom.

(Budapest.)

WALDAPFEL JÁNOS.

A NEVELÉS ISKOLÁN KIVÜLI TÉNYEZŐI.

Annaira megszokjuk az iskolát tekinteni tulajdonképeni nevelő szervül, hogy elfelejtjük a konkurrens nevelő tényezőket az iskolán kívül. Igaz, hogy a gyakorlatban sokszor hivatkozunk az iskola és szülő egymásra-utaltságára, a családi környezet azonban ép azon szociológiai forma, melyet sajnos, ma már — nevelő értékét illetőleg — nem ritkán deformálódni látunk. Segít a balvélemény megalkulásában a nevelélmélet is. Herbarttól máig számos író egy «binár» viszonyból indul ki, mely szerint a nevelendő egy nevelővel áll szemben, ma így: a tanulókat az iskola neveli. Mindkettő szociológ-